

Aloite valtioneuvoston kanslialle lainsäädännön jälkiarviointijärjestelmän luomiseksi: tarkentavia näkökohtia

1. Lainsäädännön jälkiarvioinnin nykytila

Hallituksen esitysten laatimisohteiden (OM 2004, s. 14) mukaan hallituksen esityksessä on selostettava, aiotaanko ehdotettujen lakien vaikutuksia seurata jälkikäteen. Lisäksi ohjeen mukaan liitteessä on mahdollista tarpeen vaatiessa esittää, kuinka toimeenpanon ja vaikutusten seuranta järjestetään. Toisin sanoen lain toimivuuden mahdollinen seuranta olisi otettava jo lainvalmistelussa huomioon. Valtioneuvoston antaman säädösehdotusten vaikutusarviointiohjeistuksen (OM 2007, 15) mukaan kyse on sen arvioinnista, *”ovatko uudistuksen ennakoidut vaikutukset toteutuneet ja onko esiintynyt sellaisia vaikutuksia, joita ei ennen päätöksentekoa ole osattu ennakoida (...) Seurannan tarkoituksena on tuottaa tietoa siitä, miten lainsäädännön tavoitteet on saavutettu ja mitä muutostarpeita mahdollisesti on.”*

Lainsäädännön jälkiarviointi ja sen kehittäminen ovat keskeisiä teemoja kansainvälisessä säädöspolitiikassa. Esimerkiksi OECD (2018a, s. 67) suosittelee jäsenvaltioilleen lainsäädännön systemaattista jälkiarviointia¹. Suomessa ministeriöt eivät tee lainsäädännön jälkiarviointia järjestelmällisesti², eikä asiasta ole annettu muuta valtioneuvostotason ohjeistusta kuin yllä kuvatut yleisen tason muotoilut. Ohjeistuksen suppeus ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö seurantaa tai jälkiarviointeja tehtäisi³. Niiden määrästä, luonteesta tai laadusta ei ole kuitenkaan saatavilla koottua tietoa, koska jälkiarviointien tekemistä ei seurata tai koordinoita⁴. Yksittäisiä esimerkkejä havainnoimalla voi silti todeta, että lainsäädännön jälkiarviointi on Suomessa monen tyyppistä. Se perustuu osin ministeriöiden hallinnonalakohtaisten tilastojen seurantaan tai itse tekemiin analyysihin. Ministeriöt myös tilaavat jälkiarviointeja ulkopuolisilta tahoilta, kuten yliopistoilta, tutkimuslaitoksilta ja konsulttiyrityksiltä, tai edellä mai-

¹ Suomessa asian on nostanut esille muun muassa Jyrki Tala (2016), jonka mukaan tämän 2010-luvulla alkaneen suuntauksen yhtenä keskeisenä tekijänä on ollut panostaminen sääntelyn kustannusvaikutusten huomiointiin.

² Sama koskee politiikkatoimien arviointia laajemminkin, minkä Vesa Vihriälä (2008, 32) on todennut jo yli kymmenen vuotta sitten.

³ Suomessa lainsäädännön jälkiarviointia nimitetään muun muassa termeillä seuranta tai arviointi, jotka ovat lähtökohtaisesti selvityksiä. Tutkimukseen perustuvasta jälkiarviointista arvioinnista käytetään pikemminkin termejä arviointi- tai seurantatutkimus. Kaikkien näiden taustalla on laaja arvioinnin ja arviointitutkimuksen vuosikymmenien aikana kehittynyt traditio eri koulukuntineen ja lähestymistapoineen. Niistä on olemassa lukuisia akateemisia ja käytännön toimijoille suunnattuja ohjeistuksia.

⁴ Kiinnostavana poikkeuksena on tutkimus, jossa on kartoitettu lakien vaikutusten jälkikäteistä seurantaa ja arviointia ympäristöhallinnon alalla: kuinka selkeitä arvioinnit ovat, miten lainsäädännön tavoitteita on arvioitu, minkä tieteenalojen näkökulmista sekä millaisin menetelmin ja tuloksin (Ervasti 2015). Lisäksi eräänlaisena lainsäädännön jälkiarvioinnin järjestelmänä toimii eduskunnan esittämät jälkiseurantalausumat, joissa eduskunta edellyttää hallituksen arvioivan jälkikäteen lainsäädäntöuudistuksen vaikutuksia yhteiskunnassa. Tämä järjestelmä on kuitenkin täysin tapauskohtaisesti muotoutuva, se ei kerrytä arviointitietoa, eikä arvioiden laadusta ole takeita. Selvityksen mukaan (Pakarinen 2014) jälkiseurantojen laajuus vaihtelee tilaustutkimuksista muutaman sivun julkaisemattomiin muistioihin. Eduskunta voi edellyttää seurannan toimittamista valiokunnalle, mutta näin ei aina tapahdu.

nittujen konsortioilta. Tällöin kyse on osin selvitystyyppisestä arvioinnista, osin vertaisarvioituista tieteellisistä arviointitutkimuksista. Tutkimusorganisaatiot saattavat tehdä lainsäädäntöä koskevaa jälkiarviointia myös itsenäisesti.

Lainsäädännön arviointineuvostoa koskevan asetuksen mukaan neuvosto voi säädösten tultua voimaan arvioida, ovatko lainsäädännön vaikutukset toteutuneet arvioidusti. Tähän ei ole kuitenkaan ole ollut edellytyksiä, koska lainsäädännön jälkiarviointiin ei ole olemassa ohjeistusta – laadunarviointi edellyttää yleisiä periaatteita ja kriteerejä, joita vasten arviointia voi tehdä. Sen sijaan arvioidessaan hallituksen esitysluonnosten vaikutusarviointeja neuvosto on usein kehottanut ministeriöitä valmistautumaan jälkiarviointiin säädöksen voimaantulon jälkeen. Käytettävissä olevien resurssien rajallisuuden vuoksi neuvostolla ei itsellään ole mahdollisuuksia tehdä jälkiarviointeja eikä myöskään teettää niitä ulkopuolisilla.

2. Lainsäädännön jälkiarviointi: luonnehdintaa ja mahdollisuuksia

Jälkiarvioinnin yleiset tavoitteet ja osa-alueet

Yksittäisillä lainsäädännön jälkiarvioinneilla on mahdollista tavoitella erityyppisiä asioita. Alla on eritelty yleisiä tavoitteita, joita kansainvälisissä käytännöissä ja suosituksissa tyypillisesti esiintyy (OECD, Euroopan komissio, yksittäiset maat).

Tuloksellisuus, vaikuttavuus. Lainsäädännön jälkiarvioinnin keskeisenä tavoitteena on tyypillisesti sen arviointi, ovatko lailla tavoitellut asiat toteutuneet. Mahdollisuuksien mukaan tulisi myös arvioida, missä määrin havaitut muutokset aiheutuvat nimenomaan laista, sillä muutosten syynä voi olla muitakin tekijöitä. Mitä monitahoisemmasta asiasta ja mitä laaja-alaisimmista välillistä vaikutuksista on kyse, sitä vaikeampaa kausaalisuhteiden osoittaminen on. Arvioitaessa tavoitteiden toteutumista on myös tärkeää arvioida hyvään tai huonoon tulokseen johtaneita mekanismeja⁵.

Tehokkuus. Toinen yleinen lainsäädännön jälkiarvioinnissa esitetty kysymys koskee sääntelyn tehokkuutta eli sääntelyn aiheuttamien kustannusten, haittojen ja hyötyjen arviointia. Tällöin kysytään, onko sääntely aiheuttanut tarpeettomia kustannuksia suhteessa tavoitteisiin tai muita ei-tarkoitettuja kielteisiä vaikutuksia, ja mitä taloudellista ja muuta hyötyä sääntelystä on syntynyt. Tähän kategoriaan on mahdollista sisällyttää myös sääntelyn yleinen hyväksyttävyys eli se, missä määrin keskeiset kohderyhmät kokevat sääntelyn noudattamisen arvoiseksi.

Tarkoituksenmukaisuus. Kolmantena sääntelyn jälkiarvioinnin tavoitteena pidetään yleensä kysymystä siitä, onko sääntely yhä tarkoituksenmukaista. Tällöin arvioinnin kohteena on erityisesti sääntelyn tavoitteet ja se, kuinka hyvin ne vastaavat nykyisiä ongelmia ja tarpeita. Toimintaympäristö on saattanut ratkaisevasti muuttua suhteessa lainvalmistelun aikoihin, tai

⁵ Syitä epäonnistumiseen voi olla monia. Tavoitteet esimerkiksi perustua väärään tai vinoutuneeseen käsitykselle sen ongelman syistä, jonka vuoksi sääntelyyn on ryhdytty. Tällöin keinotkaan eivät ole välttämättä tarkoituksenmukaisia, ja sääntely voi ääritapauksissa myötävaikuttaa jopa kuolemantapausten syntymiseen ja lisätä kohderyhmien turvallisuusriskejä (ks. Rantala ym. 2008). Lisäksi toimeenpano voi epäonnistua – toimeenpanijoille ei ehkä tarjottu riittävän selkeää ohjeistusta, tai epätarkoituksenmukaisesti laadittu tietojärjestelmä saattaa suunnata toimintaa suuntaan, jossa tavoitteita on vaikea toteuttaa (esimerkiksi Liimatainen ym. 2017).

voi osoittautua, että lainvalmistelussa on jäänyt havaitsematta jotain sääntelyn toimivuuden kannalta oleellisia seikkoja.

Paitsi että sääntely saattaa ajan myötä muuttua epätarkoituksenmukaiseksi, tavoitteet voivat olla alun alkaenkin epämääräisiä, sisäisesti ristiriitaisia, ristiriidassa keinojen kanssa, tai ne voivat perustua virheelliseen ymmärrykseen säänneltävän ilmiön luonteesta. Näitä seikkoja ei juuri mainita kansainvälisten käytäntöjen ohjeistuksissa. Kaikki edellä mainitut epäkohdat luonnollisesti vaikeuttavat sen arvioimista, kuinka hyvin sääntelyn tavoitteet on saavutettu. Epämääräinen ja epätarkoituksenmukainen sääntely synnyttävät kuitenkin toimenpiteitä, joilla on vaikutuksia – vaikutusten arviointia epämääräisyys ei siis estä (ks. alaviite 4).

Suosituksset. Lopuksi arviointi on luontevaa päättää kokonaisarvioon ja suosituksiin koskien sitä, missä määrin ja miltä osin sääntelyä on mahdollisesti tarpeen muuttaa. Esimerkiksi OECD (2018b) käyttää termiä *review* sellaisiin arviointeihin, joissa sisältävät sääntelyn tarkoituksenmukaisuuden tarkastelua ja muutosehdotuksia, kun taas termi *evaluation*⁶ nähdään sellaisena sääntelyn toimivuuden selvittämisenä, joka ei välttämättä sisällä suosituksia.

Edellä mainittujen lainsäädännön jälkiarvioinnin tyypillisten osa-alueiden ohella tärkeä huomioon otettava seikka on myös lain **toimeenpano** ja sen arviointi. Se sisältyy implisiittisesti niiden mekanismien arviointiin, jotka johtavat lain tavoitteiden hyvään tai huonoon toteutumiseen. Epätarkoituksenmukainen toimeenpano⁷ tai puutteelliset toimeenpanon tukitoimet (kuten ohjeistus, neuvonta, resursointi tai tietojärjestelmien soveltumattomuus) voivat olla myös syynä siihen, että laista aiheutuu odotettua enemmän kustannuksia tai erityyppisiä haittoja kohderyhmille. Toimeenpanon arviointi onkin erityisen tärkeää pohdittaessa, kuinka ongelmiin on tarkoituksenmukaista reagoida: sääntelyä vai toimeenpanoa kehittämällä olkoonkin, että keskeiset toimeenpanoon vaikuttavat seikat tulisi olla tiedossa jo lakeja valmisteltaessa, jotta ne on mahdollista ottaa huomioon.

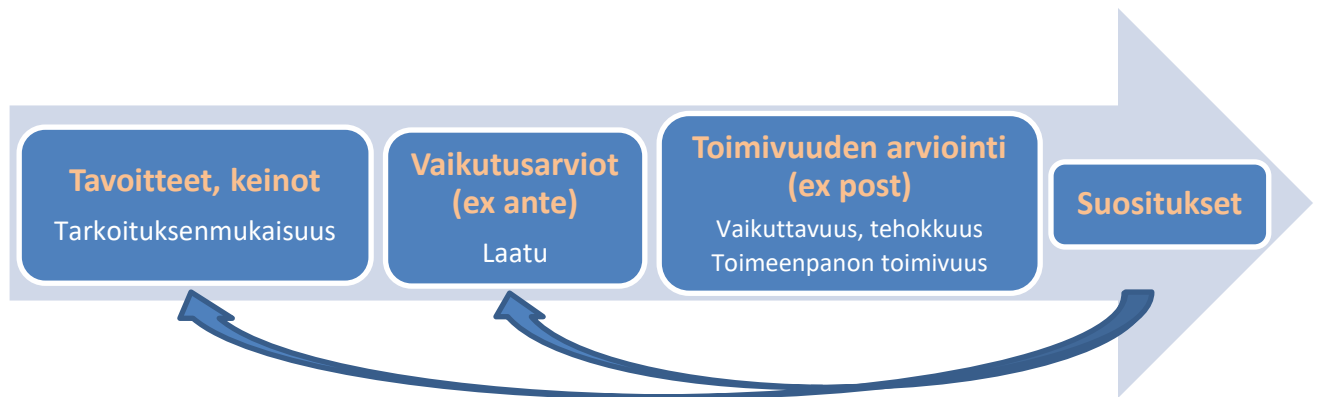
Kaiken kaikkiaan jälkiarvioinnin kerryttämä osaaminen antaa mahdollisuuden 1) varoa ongelmalliseksi osoittautuvia sääntelyratkaisuja, 2) korjata tapauskohtaisesti huonosti toimivaa toimeenpanoa sääntelyn sijaan, 3) tehdä aiempaa perustellumpia ennakkollisia vaikutusarvioita, joissa kiinnitetään riittävää huomiota niin toimeenpanoon kuin lain hyväksyttävyyteen kohderyhmien näkökulmista – kumpikin vaikuttaa siihen, kuinka lailla pystytään toteuttamaan sille asetettuja tavoitteita. Lisäksi jälkiarviointien myötä olisi mahdollista terävöittää poliittis-hallinnollisten päättäjien vastuunalaisuutta tehdyistä lakiratkaisuista olkoonkin, että arvioiden tulokset tulevat käyttöön vasta vuosien kuluttua arvioidun lain voimaantulosta⁸. Huolellisesti suunniteltu ja toimiva lainsäädännön jälkiarviointijärjestelmä edellyttäisi resursointia,

⁶ Englanninkielessä lainsäädännön jälkiarvioinnista käytetään mm. termejä *review* (ex post regulatory review tai post-implementation review) ja *evaluation* (ex post evaluation). Muita jälkiarviointia kuvaavia termejä ovat mm. *monitoring*, *assessment*, *fitness check* ja *retrospective analysis* (USA). Mahdollisen jälkiarviointijärjestelmän suunnittelun yhteydessä olisi mielestä käydä läpi eri maiden käyttämä terminologia ja varmistaa, että suomalainen käsitteistö on selkeää ja yhdenmukaisesti sovellettavissa.

⁷ Julkisten interventioiden toimeenpanoa on tutkittu ja tutkimussuuntauksia kehitetty vuosikymmenten ajan. Yksi tutkimusalueen kansainvälinen klassikko on Michael Lipskyn (1980) tutkimus toimintapolitiikan etulinjan toimijoista eli ”katutason byrokraatiasta”, joka kohdistuu asiakastyötä tekevien toimeenpanijoiden tapaan käyttää harkintavaltaa ristiriitaisten odotuksen vallitessa. Tämä asetelma on monesti osa esimerkiksi poliisien, lääkärien, tuomarien ja sosiaalityöntekijöiden arkista työnsä.

⁸ Tämä voisi hillitä poliittis-hallinnollisen järjestelmän taipumusta laatia uusia säännöksiä vastareaktionä julkisuudessa esille nousseisiin epäkohtiin (Tala 2016, 23).

mutta ajan myötä se toisi säästöjä edistämällä sääntelyn vaikuttavuutta, tehokkuutta ja hyväksyntää. Kuvio alla havainnollistaa prosessin syklistä luonnetta; kuinka jälkiarvioiden tulokset auttavat parantamaan uuden sääntelyn tavoitteiden ja keinojen tarkoituksenmukaisuutta sekä vaikutusarvioiden realistisuutta.

Arvioinnin taso, toteuttajat ja laadunvalvonta

Jälkiarviointi voi perustua tilastolliseen seurantaan, selvitystyyppiseen analyysiin tai tieteen kriteerit täyttävään, vertaisarvioituun arviointitutkimukseen. Osassa arvioitavia lakeja voi olla mielekästä seurata toimeenpanon toimivuutta jo alusta alkaen⁹, kun taas kattavampi jälkiarviointi on mielekästä laatia muutama vuosi toimeenpanon jälkeen. Monissa ohjeissa korostetaan sitä, että arvioinnin taso ja resursointi tulee suhteuttaa sääntelyn merkittävyyteen ja vaikutusarvioiden luonteeseen. On vastaavasti selvää, että mahdollisuus toteuttaa edellä kuvattuja arvioinnin yleisiä tavoitteita riippuu siitä, kuinka arviointi tai arviointitutkimus on resursoitu, kuinka laadukasta aineistoa on saatavilla ja kuinka asianmukaisesti se on analysoitu.

Kansainvälisissä käytännöissä ja suosituksissa mielekkäin arvioinnin toteuttaja tai tilaaja on tyypillisesti arvioitavan lain laadinnasta vastannut ministeriö, jolla oletetaan olevan hyvä tuntemus laatimastaan sääntelystä. Tämä on sikäli ymmärrettävää, että esimerkiksi perusteellinen, tieteellinen arviointitutkimus edellyttää merkittävää resursointia eikä siksi ole mahdollista kaikkien lakien suhteen, ja runsaalle määrälle lainsäädännön arviointitutkimusta tuskin löytyisi tekijöitäkään. Vertaisarviointi myös hidastaa julkaisemista ja siten tuloksista keskustelua ja niiden hyödyntämistä. Arvioinnin tilaamista ulkopuoliselta taholta pidetään usein kuitenkin mielekkäänä, jos sääntely on erityisen merkittävää, sensitiivistä, kiistanalaista tai sen tiedetään aiheuttaneen ongelmia. Voidaan myös ajatella, että arvioitavan sääntelyn ei tarvitse olla tällöin yhteiskunnallisessa tai taloudellisessa mittakaavassa merkittävää, jos epäillään, että sääntely tuottaa ongelmia tietyille kohderyhmälle¹⁰.

Jos ministeriö vastaa arvioinnista, tällöin on OECD:n (2018b) mukaan tärkeää, että arvioinnissa kuullaan sekä lain toimeenpanijoita että kohderyhmiä: tahoja, joihin sääntely on vaikuttanut (oletuksena lienee, että perusteellisessa tutkimuksessa nämä näkökohdat otetaan

⁹ OECD (2018b) käyttää tästä termiä *monitoring*.

¹⁰ Esimerkiksi OECD (2018b) on tätä mieltä.

automaattisesti huomioon). Muiden menetelmien ohella kuuleminen on avuksi arvioitaessa lain tehokkuutta; se voi muun muassa paljastaa odottamia vaikutuksia¹¹. Huolellinen ja laaja-alainen kuuleminen voi kuitenkin edellyttää merkittävää työpanosta, joten myös kuulemisen laajuus tulisi suhteuttaa lain merkittävyyteen ja luonteeseen. Kaiken kaikkiaan arviointi tulee eri tahojen¹² mukaan suorittaa avoimesti läpinäkyvyyden periaatetta noudattaen, ja arviointi tulee julkaista. Yleistä läpinäkyvyyttä edistäisi lisäksi, että eri hallinnonalojen keskeiset tilastot ja tietokannat olisivat mahdollisimman avoimesti hyödynnettävissä.¹³

Jos ministeriöt vastaavat arvioinneista, niiden tulisivat huolehtia siitä, että jälkiarviointien tekemiseen ja tilaamiseen on riittävää tutkimuksellista osaamista¹⁴. Verrattuna tieteelliseen tutkimukseen laadukasta selvitystä ei ole vertaisarvioitu, eikä selvityksessä tyypillisesti hyödynnetä teoreettista viitekehystä, tai sitten se on verrattain suppeaa. Selvityksen tulee tieteellisen tutkimuksen tavoin kuitenkin perustua asianmukaiseen tutkimusmenetelmien käyttöön, jossa myös epävarmuustekijät raportoidaan. Vastaavasti arvioinnin tai arviointitutkimuksen tilaamisen tulee perustua realistiseen käsitykseen siitä, mitä arvioinnilta tai arviointitutkimukselta on mahdollista odottaa suhteessa sille osoitettuihin resursseihin. Suomessa käytettävissä on myös VN Teas -rahoitusinstrumentti. Samat tilaajaosaamisen vaatimukset pätevät tällöinkin.

Koska arviointi saattaa nostaa esille kriittisiä havaintoja ja muutostarpeita, OECD (2018b) pitää erittäin tärkeänä, että jokin taho valvoo sitä, että lainsäädännön jälkiarviointi laaditaan keskeisistä laeista ja että jälkiarviointi suoritetaan asianmukaisesti (*oversight and accountability systems*) – oli se sitten hallinnon toteuttamaa tai tilaamaa. Näin on monessa maassa järjestettykin (aiheeseen palataan). Ilman valvontaa on olemassa riski, että arviointi ei ole uskottavaa¹⁵. OECD (2018b) pitää yhtenä hyvänä vaihtoehtona esimerkiksi sitä, että taho, joka arvioi ennakkollisten vaikutusarvioiden laatua, arvioi myös jälkiarviointeja. Jälkiarviointien laadunvalvonnan tulisi joka tapauksessa olla itsenäisen ja riippumattoman toimijatahon vastuulla.

Vastuuta jälkiarviointin yleisestä koordinoinnista ja laadunvalvonnasta on kuitenkin mahdollista jakaa. Yksi taho voi esimerkiksi vastata jälkiarviointijärjestelmän suunnittelusta, toimivuudesta, koordinoinnista ja tarvittavan menetelmällisen opastuksen antamisesta. Sama taho voisi laatia myös koosteita tehdyistä arvioinneista ja niiden keskeisistä havainnoista. Suomessa mahdollisia tahoja tämäläpälisen roolin ottamiseen voisivat olla esimerkiksi valtioneuvoston kanslia tai oikeusministeriö, jolloin lainsäädännön arviointineuvosto (tai jokin

¹¹ Ks. Naundorf & Radaelli (2017, 202).

¹² Ks. esimerkiksi OECD (2018) ja Naundorf & Radaelli (2017).

¹³ Tällöin täytyy toki huomioida, että osa tietokannoista sisältää arkaluonteista tai salassa pidettävää tietoa, jonka käyttöön tarvitaan tutkimuslupa. Lisäksi osa julkisen hallinnon tietokannoista on ulkoistettu kaupallisille toimijoille, ja osin tietokannat on laadittu käytännön toimijoita varten tavoilla, mikä tekee niiden tutkimuksellisen hyödyntämisen vaikeaksi.

¹⁴ Esimerkiksi Vesa Vihriälä (2008, 29) on kiinnittänyt huomioita ministeriöiden puutteellisen tutkimusosaamiseen.

¹⁵ Myös Ari Hyytinen ja Otto Toivainen (2010, 433) korostavat lainsäädännön jälkiarviointin uskottavuuden tärkeyttä – sitä, että arvioinnin tulosten uskotaan olevan politiikan valmistelijasta ja toteuttajasta riippumattomia ottaen huomioon, että kyseisillä tahoilla ei ole välttämättä mielenkiintoa kuulla mahdollisista epäkohdista. Huoli tutkimustiedon tarkoitushakuisesta käytöstä julkisessa päätöksenteossa on kaiken kaikkiaan herättänyt suurta huolta monissa toimijoissa. Emerituskansleri Kari Raivio (2014) havaitsi kartoittaessaan vuonna kansainvälisiä kokemuksia tutkimustiedon käytöstä päätöksenteon tukena, että ”evidence-based policy” -ihanteen ohella käytäntöä saattaakin kuvata ”policy-based evidence”. Esimerkiksi Siträn (Hellström & Ikäheimo 2017) selvityksessä tuli esille, että alan toimijat (tutkijat ja hallinto) pitivät tiedon käyttöä poliittisessa päätöksenteossa pitkälti tarkoitushakuisena, sattumanvaraisena ja yksipuolisena.

muu itsenäinen ja riippumaton taho) voisi mahdollisesti arvioida erikseen määritellyllä kriteerillä valittujen jälkiarviointien laatua. Mikään mainittu taho ei kuitenkaan selviä tehtävästä ilman lisäresursointia. Se tarkoittaa erityisesti riittävää yhteiskunta- ja taloustieteellistä, tutkimuksellista osaamista.¹⁶

Tutkimusorganisaatioiden (kuten yliopistot ja tutkimuslaitokset) itsenäisesti laatimat lainsäädännön jälkiarvioinnit ovat tärkeitä kokonaisuuden osia. Niistä on hyvä olla perillä päällekkäisen työn välttämiseksi, vaikka ne eivät perustuisikaan ministeriöiden tai valtioneuvoston toimeksiantoon. Itsenäisesti laadittujen jälkiarviointien tuottamat tulokset on myös tärkeää ottaa huomioon, kun jälkiarvioinneista kertyvää tietoa kootaan. Muilta osin ne jäävät kuitenkin lainsäädännön jälkiarviointijärjestelmän ulkopuolelle. Tässä kuvattu järjestelmä koskee siis vain valtioneuvoston tekemiä tai tilaamia jälkiarviointeja.

Aineistot ja menetelmät

Jälkiarvioinnissa hyödynnettävät tutkimusmenetelmät perustuvat lain ja saatavilla olevan aineiston luonteeseen. Tällöin eri lakien ja sääntelyalojen jälkiarvioinneilta ei voi edellyttää saman tyyppiä asetelmia. Toisaalta ohjeistuksissa esitetään yleensä suosituksena, että kvantitatiivista arviointia tulisi tehdä mahdollisuuksien mukaan. Esimerkiksi perusteellinen tieteellinen arviointitutkimus voi sisältää niin tilasto- ja rekisteritietoa, kyselyaineistoja kuin erilaista laadullista aineistoa.

Eri maiden ohjeistuksissa nousee esille, kuinka aineiston keräämiseen on mielekästä varautua jo sääntelyn toimeenpanon alkaessa. On esimerkiksi hyvä pyrkiä siihen, että keskeiset tietokannat ja -järjestelmät eivät muuttuisi kesken prosessin ainakaan ilman perustultua syytä, koska se vaikeuttaa tehtyjen toimenpiteiden tai vaikutusten arvioinnin ajallista seuranta. Toisaalta uuteen sääntelyyn liittyy usein keskeisenä elementtinä tietojärjestelmien muuttaminen, tai niitä on muusta syystä tarpeen muuttaa, mikä luonnollisesti vaikuttaa arviointiasetelmaan.

Keskeinen mutta vaikea kysymys vastattavaksi on se, aiheutuuko mahdollinen muutos juuri arvioitavasta laista. Jälkiarviointia koskevassa tutkimuskirjallisuudessa on vuosikymmenten ajan keskusteltu paljon niin kausaalisuhteiden osoittamisen tarpeesta kuin sen vaikeudesta, kun kyse on yhteiskunnassa vaikuttavissa vaikutussuhteista¹⁷. Satunnaistettuja koeasetelmia pidetään periaatteessa parhaimpina asetelmina kertomaan, onko tietty tulos juuri tietyn intervention tuottama, mutta niitä on käytännössä hyvin vaikea laatia, kun kyse on yhteiskunnallisista interventioista. Satunnaistettujen koeasetelmien sijaan voidaan laatia erityyppisiä kvasi-kokeellisia asetelmia, mutta ne ovat lähtökohtaisesti rajoittuneempia¹⁸. Erityyppisiä

¹⁶ Toki myös juridinen ja eri aihepiirien substanssiosaaminen on tärkeää, mutta mielekkään arviointijärjestelmän suunnittelu, ohjaustoimet ja laadunvalvonta edellyttävät erityisesti henkilöitä, jotka ymmärtävät määrällisten ja laadullisten aineistojen tutkimusmenetelmiä ja pystyvät hahmottamaan, millainen arviointi- tai tutkimusasetelma on eri tilanteissa mahdollista ja minkälaista resursointia erityyppinen tiedonhankinta edellyttää. Arviointitutkimuksia tekevillä on tyypillisesti yhteiskunta- tai taloustieteellinen koulutus tai muutoin vahva empiirisen tutkimuksenteon osaaminen.

¹⁷ Ks. esimerkiksi Rossi (1978) ja Clarke (1999, 52). Yleisesti ottaen on helpompi eritellä, missä määrin jonkin yhteiskunnallisen intervention tavoitteet ovat toteutuneet.

¹⁸ Ks. esimerkiksi Pekkarinen (2006) satunnaiskokeiden ja ei-kokeellisten menetelmien mahdollisuuksista ja rajoituksista taloustieteellisessä tutkimuksessa.

kvantitatiivisia menetelmiä vaikuttavuuden arviointiin on joka tapauksessa kehitetty runsaasti; niiden hyödyntäminen edellyttää erityistä osaamista sisältäen myös menetelmien rajoitteiden ymmärtämisen. Yhtä kaikki vaikuttavuuden arviointi on vaikeaa¹⁹.

Myös OECD (2018b) ja Euroopan komissio²⁰ tiedostavat ohjeissaan vaikeuden arvioida vaikuttavuutta kvantitatiivisesti. Esimerkiksi OECD toteaa, kuinka vaikuttavuutta voi myös arvioida vertailemalla sääntelyä ja sen vaikutuksia kansainvälisiin, mahdollisimman vastaaviin toimiin. Joissain tapauksissa vaikuttavuutta voi arvioida esimerkiksi kohderyhmille suunnatuin kyselytutkimuksin. Kaikkiin eri lähestymistapoihin liittyy kuitenkin epävarmuustekijöitä, jotka tulee tiedostaa ja esittää raportoinnissa, jottei tuloksista johdeta virheellisiä päätelmiä. Myös lainsäädännön tehokkuuden kvantitatiiviseen arviointiin on tarjolla monenlaisia menetelmiä, joista tyypillisimpiä ovat standardikustannusmalli ja kustannus-hyötyanalyysi²¹. Kuten muissakin menetelmissä, niissä on yhtä lailla mahdollisuutensa ja rajoitteensa.

Jälkiarviointia onkin syytä usein täydentää toimeenpanijoille, sääntelyn keskeisille kohderyhmille ja muille keskeisille sidosryhmille suunnatuin kyselyin sekä erityyppisellä laadullisella aineistolla. Laadullinen aineisto voi sisältää esimerkiksi asiakirja-aineistoa (kuten hallituksen esityksiä), haastatteluja, paneeleista ja työpajoista koostettua aineistoa, yksittäisiä asiantuntija-arvioita, tutkimuksia ja selvityksiä tai vaikka kohderyhmän käymää nettikeskustelua. Laadullista aineistoa hyödynnettäessä on tärkeää muistaa aineiston systemaattinen analyysi epävarmuustekijöineen. Siihen ei juuri kiinnitetä huomiota lainsäädännön jälkiarviointia koskevassa ohjeistuksissa, vaikka laadullisen aineiston ja analyysimenetelmän riittävään kuvaukseen. Laadullisten aineistojen analyysimenetelmiä on kvantitatiivisten menetelmien tavoin tarjolla runsaasti.

Kansainvälinen vertailu

Euroopan komissio tekee jälkiarviointeja arvioinnin ja toimivuustarkastuksen (*fitness checks*) nimikkeillä säädöksen tai politiikan taikka usean toisiinsa liittyvän toimen tuloksellisuuden ja tehokkuuden arvioimiseksi²². Komissio on sitoutunut arvioimaan pääsääntöisesti kaikki säädökset ja politiikat, joilla on tarkoitettu olevan vaikutuksia yhteiskuntaan ja talouteen. Kaikkien arviointien tulee tarkastella kaikkia merkittäviä taloudellisia, sosiaalisia ja ympäristöön kohdistuvia vaikutuksia. Säädöshankkeesta vastannut pääosasto vastaa arviointien laatimisesta. Myös ulkopuolisten sopimuskumppaneiden hyödyntäminen on mahdollista. Jälkiarvioinnit tehdään noin 2-4 vuoden kuluttua voimaantulon jälkeen. Ohjeet arviointien tekemiseen on annettu komission parempi sääntely -ohjeessa; prosessi on tarkoin vaiheistettu. Komission sääntelyntarkastelulautakunta (Regulatory Scrutiny Board, RSB) arvioi jälkiarviointien laatua esittäen kehitysehdotuksia. RSB antoi 17 lausuntoa jälkiarviointeista vuonna 2017, mikä on kymmenen enemmän kuin vuonna 2016 (vrt. 53 vaikutusarviointeja koskevaa lausuntoa vuonna 2017)²³.

¹⁹ Esimerkiksi taloudellisten vaikutusten osalta voi olla vaativaa arvioida, missä määrin muutokset ovat seurausta harjoitusta talouspolitiikasta ja missä määrin muutoksista esimerkiksi suhdannetilanteesta (ks. Ilmakunnas ym. 2008, 4).

²⁰ <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/better-regulation-guidelines-impact-assessment.pdf>

²¹ Ks. esimerkiksi Sunstein (2018).

²² https://ec.europa.eu/info/better-regulation-toolbox_en

²³ https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/rsb-report-2017_en.pdf, s. 11.

Isossa-Britanniassa lainsäädännön jälkiarvioinnit (*post-implementation review*) kohdistuvat yritystoimintaan liittyvään sääntelyyn. Jälkiarviointi tehdään mm. säädöksille, joihin on sisällytetty jälkiarviointilauseke tai jonka arviointiin on muu hallinnollinen velvoite. Jälkiarvioinnissa tulisi noudattaa suhteellisuusperiaatetta, ja tiedon keräämisestä aiheutuvia kuluja tulisi punnita suhteessa arvioinnista aiheutuviin hyötyihin. Arvioinnissa tulisi verrata tosiasiallisia vaikutuksia ja vaikutusarvioinnissa oletettuja vaikutuksia. Lisäksi huomiota pitäisi kiinnittää odottamattomiin vaikutuksiin. Tavallisesti jälkiarviointi toteutetaan viiden vuoden kuluessa säädöksen voimaantulosta. Ministeriöt vastaavat arviointien tekemisestä. Ohjeistusta on annettu mm. hallituksen parempi sääntely -käsikirjassa²⁴, hyviä käytäntöjä esittelevässä op-
paassa²⁵ ja mallilomakkeessa. Opas tai mallilomake eivät kuitenkaan sido ministeriöitä. Op-
paassa suositellaan, että ministeriöissä laadittaisiin säädökselle seuranta- ja arviointisuunni-
telma. Itsenäinen sääntelyntarkastelulautakunta (Regulatory Policy Committee, RPC) arvioi
tehtyjen arviointien laatua, kun sääntelystä aiheutuvat kulut yrityksille ylittävät viisi miljoonaa
puntaa. Lausunnoissaan RPC ottaa liikennevaloilla kantaa siihen, onko arvioinnin evi-
denssi riittävän vahvaa ministeriön suosituksen (säädös tulisi säilyttää, muuttaa tai kumota)
tukemiseksi. RPC antoi 31 jälkiarviointeja koskevaa lausuntoa 2016–2017 (vrt. 120 vaikutus-
arviointeja koskevaa lausuntoa)²⁶.

Saksassa jälkiarviointi tulee tehdä säädöksille, jotka aiheuttavat vähintään miljoonan euron
suuruiset kustannukset talouselämälle, kansalaisille tai julkiselle hallinnolle. Mikäli on etukä-
teen oletettavaa, että raja ylittyy, säädökseen tulee sisällyttää jälkiarviointilauseke (OECD
2018c, 40). Vastuu kustannusten seurannasta ja arvioinnista kuuluu liittovaltion tilastoviras-
tolle, joka suorittaa tarkastelun kahden vuoden kuluttua säädöksen voimaantulosta. Mikäli
raja-arvo ylittyy tai säädöksessä on jälkiarviointilauseke, jälkiarviointi suoritetaan 3-5 vuoden
kuluttua säädöksen voimaantulosta. Arvioinnin tekemisestä vastaa asianomainen ministeriö.
Ministeriöt lähettävät arvioinnin tiedoksi itsenäiselle lakiehdotusten vaikutusarvioita arvioi-
valle elimelle (*Nationaler Normenkontrollrat*, NKR). NKR ei lausu arviointien laadusta, mutta
se toivoo roolia arviointien laadun valvojana tulevaisuudessa. NKR:n tehtäviin kuuluu sää-
döksiin sisällytettävien jälkiarviointilausekkeiden tarkastaminen ja tarvittaessa ministeriöi-
den neuvominen lausekkeen laadinnassa²⁷. NKR oli ajamassa aktiivisesti jälkiarviointitoimin-
nan aloittamista ja on kritisoinut yhtenäisten arviointistandardien puutetta esittäen valmis-
telemansa yhden sivun mallin hyväksymistä yleiseksi ohjeeksi arviointien tekemiselle. Ohje
listaa suosituksia arvioinnin tekemiseen sekä kysymyksiä, joihin arvioinnissa tulisi vastata.

Itävallassa vaatimus etukäteis- ja jälkiarvioinnista on sisällytetty osaksi vaikutusarviointijär-
jestelmää, josta vastaa liittovaltion vaikutusarviointivirasto (*Die Wirkungscontrollingstelle
des Bundes*)²⁸. Merkittävät säädökset on jälkiarvioitava viisi vuotta voimaantulon jälkeen. Jo

²⁴ https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/735587/better-regulation-framework-guidance-2018.pdf

²⁵ https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/726992/producing-post-implementation-reviews-pir.pdf

²⁶ https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/630116/RPC_Corporate_report_16-17_-_17_July.pdf, s. 13.

²⁷ <https://www.normenkontrollrat.bund.de/re-source/blob/656764/1548226/a53ca395512296087f96a45d0b839d44/2018-11-09-jahresbericht-englisch-data.pdf?download=1>, s. 25-27.

²⁸ <https://www.oeffentlicherdienst.gv.at/wirkungsorientierte-verwaltung/folgenabschaetzung/index.html>;
<https://www.oeffentlicherdienst.gv.at/wirkungsorientierte-verwaltung/berichte-service/Handbuch-Wirkungsorientierte-Steuerung-Mai-2013.pdf?63hw8r>

etukäteiseen vaikutusarviointiin on sisällytettävä tieto, milloin ensimmäinen jälkiarviointi toteutetaan. Se voidaan suorittaa sisäisesti, jolloin siitä vastaavat ministeriöt tai muut virastot, taikka ulkoisesti, jolloin arvioinnin tekeminen ulkoistetaan muulle toimijalle. Arvioinnin keskeisenä tarkoituksena on tuottaa tietoa sääntelyn päämäärien saavuttamisesta. Siinä verrataan etukäteisessä vaikutusarvioinnissa oletettuja vaikutuksia sääntelyn tosiasiallisiin vaikutuksiin ja tarkastellaan esimerkiksi julkiselle taloudelle aiheutuneita vaikutuksia, tavoitteiden saavuttamiseksi toteutettavien toimenpiteiden soveltuvuutta sekä mahdollisia kehittämis-kohteita. Raportit edellisen vuoden jälkiarvioinneista tulee toimittaa keväisin vaikutusarviointivirastolle. Virasto tarkistaa raportit, laatii yhteenvedot hallinnonaloittain ja kommentoi niitä tarvittaessa, minkä jälkeen ministeriöille ja muille virastoille tarjotaan mahdollisuus ilmaista näkemyksensä asiasta. Virasto toimittaa vuosittain raportin jälkiarvioinneista kansalliselle neuvostolle. Jälkiarviointiraporttien arvioinnin lisäksi vaikutusarviointivirasto valvoo etukäteisten vaikutusarviointien laatua sekä neuvoo ja ohjaa arviointien tekemisessä.

Alankomaissa jälkiarviointeja tehdään useissa eri prosesseissa. Valtiovarainministeriö vetää budjettiin ja lainsäädännön tehokkuuden arviointiin liittyvää arviointiprosessia 4–7 vuoden välein. Oikeusministeriö koordinoi ministeriöiden tekemiä politiikka-arviointeja, jotka muistuttavat jälkiarviointeja. Molempien arviointityyppien ohjeistukset ja standardit on asetettu lainsäädännössä ja ohjekirjoissa. Itsenäinen lainsäädännön vaikutuksia arvioiva elin (*Adviescollege toetsing regeldruk eli the Dutch Advisory Board on Regulatory Burden, ATR*) ei arvioi tehtyjä jälkiarviointeja, mutta se suosittelee tarvittaessa jälkiarviointien tekemistä säädöseh-dotuksia koskevissa lausunnoissaan. ATR voi myös lausua voimassaolevan lainsäädännön toimivuudesta esim. yhteiskunnasta saamiensa signaalien perusteella (OECD 2018c, 95). ATR:n edeltäjä Actal teki lisäksi oma-aloitteisia sektorikatsauksia tarkastellakseen, voidaanko lainsäädäntöä optimoida jollain tavalla. Ei ole vielä selvää, onko ATR:llä samaa roolia.

Ruotsissa jälkiarviointeja on tehty *ad hoc*-pohjalta. Jälkiarviointien tekemisestä ovat vastanneet ministeriöt, valtion virastot sekä erilaiset tutkimuskomiteat (OECD 2018a, 232). Yksityiset ja erilaiset intressiryhmät voivat ehdottaa jälkiarvioinnin toteuttamista lähettämällä siitä esityksen suoraan asianomaiselle ministeriölle tai virastolle. OECD on suositellut Ruotsia laajentamaan jälkiarviointien soveltamisalaa systemaattisesti tietyille sektoreille ja politiikan osa-alueille. Myöskään **Norjassa** jälkiarviointien tekeminen ei ole pakollista. Jälkiarviointeja on kuitenkin tehty yksittäisistä säädöksistä parlamentin, erilaisten ryhmien tai tilintarkastusviraston pyynnöstä taikka lakisääteisen vaatimuksen vuoksi (OECD 2018a, 220).

Yhdysvalloissa jälkiarviointien (*retrospective analysis*) tekemistä on ohjattu presidentin täytäntöönpanomääräyksillä²⁹. Täytäntöönpanomääräyksen 13563 mukaan sääntelyjärjestelmän tulee mitata ja pyrkiä parantamaan sääntelyn tosiasiallisia tuloksia. Tämän tavoitteen edistämiseksi virastojen tulee toteuttaa säännöllisesti olemassa olevien merkittävien säännösten tarkistus ja arviointi. Virastoilla on velvollisuus laatia jälkiarviointisuunnitelma, jonka perusteella virasto tarkastelee määräajoittain oman alansa olemassa olevaa merkittävää sääntelyä päättääkseen, tulisiko sääntelyä muuttaa, virtaviivaistaa, laajentaa tai kumota. Täytäntöönpanomääräys 13610 täsmentää joiltain osin edellä mainittua. Virastojen tulee jälkiarviointeja tehdessään kuulla esimerkiksi kansalaisia sekä osavaltion ja paikallishallinnon

²⁹ <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/01/18/executive-order-13563-improving-regulation-and-regulatory-review>; <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2012/05/10/executive-order-identifying-and-reducing-regulatory-burdens>

viranomaisia. Suunnitelmat, jälkiarvioinnit ja muut niihin liittyvät tiedot tulee julkaista internetissä, mikäli mahdollista. Toteuttaessaan jälkiarviointisuunnitelmaa ja kuullessaan sidosryhmiä viraston tulee antaa etusija hankkeille, jotka tuottavat huomattavia rahallisia säästöjä tai vähentävät merkittävästi sääntelytaakkaa suojellen samalla terveyttä, hyvinvointia, turvallisuutta ja ympäristöä. Lisäksi huomiota tulee kiinnittää esimerkiksi pienille yrityksille aiheutuvan sääntelytaakan vähentämiseen ja sääntelyn kumulatiivisiin vaikutuksiin. Sekä jälkiarviointisuunnitelma että raportti jälkiarviointien toteuttamisesta toimitetaan tiedotus- ja sääntelyasioiden virastolle (Office of Information and Regulatory Affairs, OIRA). Virasto voi antaa arviointia koskevia ohjeita, ja se myös valvoo jälkiarviointien suorittamista ja laatua.

Australiassa velvoite tehdä jälkiarviointi (*post-implementation review*) koskee kaikkea sääntelyä, jolla on merkittäviä vaikutuksia talouteen. Lisäksi jälkiarviointi on laadittava tilanteissa, joissa on annettu uusia säädöksiä taikka kumottu tai muutettu merkittävästi aiempia säädöksiä, jotka eivät ole olleet vaikutusarvioinnin kohteena. Poikkeus jälkiarviointivaatimuksesta voidaan tehdä, mikäli arvioinnin kohteeksi otettava sääntely ei ole enää voimassa. Jälkiarvioinnin laatimisesta vastaa asianomainen virasto, ja se on tehtävä asetelmasta riippuen kahden tai viiden vuoden kuluessa säädöksen voimaantulosta. Sidosryhmien kuuleminen on olennainen osa jälkiarviointia, ja konsultaatiot sekä muun aineiston hankkiminen tulisi aloittaa heti, kun sääntely on tullut voimaan.³⁰ Jälkiarviointijärjestelmää on pyritty jatkuvasti kehittämään; siinä muun muassa Australian tuottavuuskomissio (*Australian Productivity Commission*) on ollut aktiivinen. Komissio on itsenäinen tutkimus- ja neuvontaorganisaatio, joka on arvioinut Australian sääntelyjärjestelmää mukaan lukien ennakollisia vaikutusarviointeja ja jälkiarviointeja. Lisäksi komissio on esittänyt suosituksia arviointijärjestelmän kehittämiseen ja tarkastellut erilaisia jälkiarviointimetodeja.³¹ Toinen keskeinen toimielin on paremman sääntelyn virasto (*Office of Best Practice Regulation, OBPR*). OBPR neuvoa jälkiarviointeja laativia virastoja sekä arvioi myös, täyttääkö jälkiarviointi sille asetetut vaatimukset ja onko se tehty määrättyssä ajassa. Koska jälkiarviointien tekeminen on ensisijaisesti virastojen vastuulla, OBPR lähinnä ilmaisee huolensa jälkiarvioinnin puutteista esimerkiksi virastolle tai ministerille eikä suoraan tee päätöstä jälkiarvioinnin puutteellisuudesta. Valmis jälkiarviointi toimitetaan asianomaiselle ministerille ja pääministerille ja julkaistaan OBPR:n verkkosivuilla.

Vertailuun valituissa, jälkiarviointeja systemaattisesti tekevissä maissa ja järjestelmissä velvoite arvioinnin tekemiseen perustuu lainsäädäntöön tai muuhun päätökseen. Jälkiarviointiin on yleensä tarjolla ohjeistusta, ja jälkiarviointi laaditaan tyypillisesti muutama vuosi sääntelyn voimaantulon jälkeen. Jälkiarviointien laatua valvotaan osassa maita, osassa ei, ainakaan vielä. Osa maista arvioi lainsäädäntöä laaja-alaisesti, osa keskittyy taloudellisiin vaikutuksiin tai jopa vain yritysnäkökulmaan. Ministeriöt ovat hallinnonaloillaan vastuussa arviointien tekemisestä, ja arviointeja voi tehdä eritasoisesti suhteellisuusperiaatetta noudattaen.

Yhteenveto ja vaihtoehtoja jälkiarviointijärjestelmän laatimiseksi

Lainsäädännön jälkiarvioinnin toteuttamisen yleiset periaatteet ovat eri maiden käytännöissä ja ohjeistuksissa siis varsin yhtenäiset. Tyypillisesti ministeriö vastaa arviointien teke-

³⁰ <https://www.pmc.gov.au/resource-centre/regulation/post-implementation-reviews-guidance-note>

³¹ <https://www.pc.gov.au/inquiries/completed/regulation-reforms/report/regulation-reforms.pdf>

misestä tai tilaamisesta, ja eri organisaatioiden ja maiden käytännöissä ja suosituksissa erotetaan usein toisistaan suppeat ja perusteelliset arvioinnit. OECD:n (2018b) suosituksissa avoimuutta ja kohderyhmien kuulemista pidetään tärkeänä, samoin sitä, että jälkiarviointien toteuttamista jollain tavoin koordinoidaan ja niiden laatua arvioidaan.

Jos lainsäädännön jälkiarviointijärjestelmää ryhdytään laatimaan, suunnittelua varten nykytilaa olisi tärkeä kartoittaa tarkemmin seuraavista näkökulmista: a) *rakenteet* eli arviointien tekijät, tilaajat ja toteuttajat hallinnonaloittain, tilattujen arvioiden rahoitusten suuruudet ja rahoitusmekanismit sekä prosessia ohjaavat tai valvovat tahot, b) *arviointiasetelmat* eli keskeiset kysymyksenasettelut, käytetyt aineistot, analyysimenetelmät sekä niiden käyttö ja epävarmuustekijöiden raportointi, c) *keskeiset havainnot* karkealla tasolla: mitä on voitu sanoa tavoitteiden tarkoituksenmukaisuudesta ja niiden toteutumisesta, laista vaikutusten syynä, eri tyyppisistä vaikutuksista ja toimeenpanon toimivuudesta ja d) miten jälkiarviointeja on mahdollisesti *hyödynnetty* niiden jälkeisessä, saman alan lainvalmistelussa.

Suhteellisen vakiintuneista yleisistä periaatteista huolimatta jälkiarviointien suuntaamiseen ja järjestelmän organisointiin on olemassa monia vaihtoehtoja. Ohessa on lista kysymyksiä, joita on mielekästä miettiä jälkiarviointijärjestelmää suunniteltaessa:

1. Minkälaiset lait (tai lakikokonaisuudet) edellyttävät arvioinnin ja minkälaiset eivät?
2. Minkälaisessa prosessissa ja millaisella asiantuntemuksella arvioitavat hankkeet valitaan; entä mikä olisi lainsäädännön jälkiarviointijärjestelmän kytkös hallituksen lainsäädäntösuunnitelmaan? Onko mahdollista tehdä myös ad hoc -arviointeja, jos sellaiselle ilmenee tapauskohtaisesti tarvetta?
3. Mitä jälkiarvioinnin eri tasot (esimerkiksi suppea tai perusteellinen) käytännössä tarkoittaisivat ja millä periaatteella määritellään, mikä taso on kulloinkin riittävää?
4. Mikä taho laatii tai tilaa jälkiarvioinnin? Jos vastuu on lain laadinnasta vastaavalla ministeriöllä, kuinka varmistetaan, että sillä on arvioinnin toteuttamiseen riittävät edellytykset?
5. Mikä taho laatii lainsäädännön jälkiarviointia koskevan ohjeistuksen ja suositukset; tulisi siko saman tahon antaa arviointien laatijoille neuvontaa ja koulutusta?
6. Minkälainen kontrolli- ja laadunvalvontajärjestelmä lainsäädännön jälkiarvioinnille on syytä laatia ja kuinka se tai sen eri osat organisoidaan?
7. Kuinka jälkiarvioinneista kertyvää tietoa kerätään, analysoidaan ja hyödynnetään niin ministeriöissä kuin kokoavasti, ja mikä taho vastaa koosteiden laadinnasta?

Lähteet

- Clarke Alan (1999) *Evaluation research. An Introduction to Principles, Methods and Practice*. Lontoo, Thousand Oaks ja New Delhi: Sage.
- Ervasti Kaijus (2015) Ympäristöministeriön lainsäädäntöhankkeiden vaikutusten jälkikäteinen seuranta ja arviointi. Itä-Suomen yliopisto: Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja VII 2015, s. 63-118.
- Hellström Eeva & Ikäheimo Hannu-Pekka (2017) *Tieto päätöksenteossa. Kohti dialogiloikkaa*. Helsinki: Sitra.
- Hyytinen Ari & Toivainen Otto (2010) Tutkimuksen hyödyntäminen poliittisessa päätöksenteossa. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 106 (4), 426–436.
- Ilmakunnas Seija, Junka Teuvo & Uusitalo Roope (2008) Poliittikkatoimenpiteiden arviointi – mitä, miten, miksi. Teoksessa s. Ilmakunnas, T. Junka & R. Uusitalo (toim.) *Vaikuttavaa tutkimusta – miten arviointitutkimus palvelee päätöksenteon tarpeita?*, 1-10. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.
- Liimatainen Anu, Rantala Kati, Mäkipää Leena & Tyni Sasu (2017) *Porkkanaa ja keppiä. Rangaistusajan suunnitelmat osana vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa*. Helsingin yliopisto: Kriminologian ja oikeuspolitiikan tutkimusinstituutin tutkimuksia 1/2017.
- Lipsky Michael (1980) *Street-level bureaucracy. Dilemmas of the individual in public services*. New York, NY: Russell Sage Foundation.
- Naundorf Stephan & Radaelli, Claudio M. (2017) *Regulatory Evaluation Ex Ante and Ex Post: Best Practice, Guidance and Methods*. Teoksessa Karpen, U. & Xanthaki, H. (toim.) *Legislation in Europe 2017*, 187-213. Hart Publishing.
- OECD (2018a) *OECD Regulatory Policy Outlook 2018*. Pariisi: OECD Publishing.
- OECD (2018b) *Best Practice Principles for Regulatory Policy: Reviewing the Stock of Regulation*. GOV/RPC(2018)5/REV1. Paris: OECD, Regulatory Policy Committee.
- OECD (2018c) *Case Studies of RegWatchEurope Regulatory oversight bodies and the European Union regulatory Scrutiny board*. Pariisi: OECD Publishing.
- Oikeusministeriö (2004) *Hallituksen esitysten laatimisohteet*. Helsinki: Oikeusministeriön julkaisu 2004:4.
- Oikeusministeriö (2007) *Säädöshedotusten vaikutusten arviointi. Ohteet*. Helsinki: Oikeusministeriön julkaisu 2007:6.
- Pakarinen Auri (2014) *Eduskunnan lausumien toimeenpano. Tuloksellisuustarkastuskertomus*. Helsinki: Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset 1/2014.
- Pekkarinen Tuomas (2006) *Toimenpiteiden vaikutusten arviointi empiirisessä mikrotaloustieteessä*. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 102 (3), 307–320.
- Raivio Kari (2014) *Näyttöön perustuva päätöksenteko – suomalainen neuvonantojärjestelmä*. VNK 3/2014.
- Rantala Kati, Smolej Mirka, Leppälä Jussi & Anniina Jokinen (2008) *Kaltevalla pinnalla - perheen sisäisen lähestymiskiellon arviointitutkimus*. Helsinki: Oikeuspolitiikan tutkimuslaitoksen tutkimuksia 239.
- Rossi Peter (1978) *Issues in the Evaluation of Human Services Delivery*. *Evaluation Quarterly* 214:573-599.
- Sunstein Cass R. (2018) *The Cost Benefit Revolution*. The MIT Press.
- Tala Jyrki (2016) *Laki ei ole ilmaishyödyke – Sääntelyn kustannusten ja niiden hillitsemisen tarkastelu*. *Lakimies* 1/2016, 3-25.
- Vihriälä Vesa (2008) *Poliittikka-analyysi (talous)politiikassa*. Teoksessa s. Ilmakunnas, T. Junka & R. Uusitalo (toim.) *Vaikuttavaa tutkimusta – miten arviointitutkimus palvelee päätöksenteon tarpeita?*, 11-38. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.